

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, доцента
Волинець Наталії Валентинівни
на дисертацію Бессараби Олени Юріївни
«Деадаптованість у ветеранів АТО та її соціально-психологічна корекція»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 053 Психологія

Дисертація Бессараби Олени Юріївни представляє собою теоретико-експериментальне дослідження проблеми деадаптованості ветеранів антитерористичної операції (АТО) та її соціально-психологічної корекції та має як теоретичну цінність, так і безпосередній вихід у психологічну практику. Варто зазначити, що тривалість військових дій на території України, ставить перед державою численні завдання, серед яких і надання комплексної соціально-психологічної допомоги ветеранам АТО/ООС. Зважаючи на те, що щороку кількість учасників бойових дій збільшується, необхідно на державному рівні активно впроваджувати програми соціально-психологічного супроводу ветеранів та членів їх сімей.

Тому вищезазначене дає підставу вважати тему обраного Оленою Юріївною дисертаційного дослідження такою, яка відповідає вимогам часу. Базові методологічні параметри дисертаційного дослідження (актуальність, мета, завдання, об'єкт, предмет, методи, наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи) сформульовані грамотно, коректно, адекватно визначеній проблематиці. Вибір застосованих методів та методик дослідження забезпечує досягнення мети та реалізації поставлених завдань. Всі застосовані методологічні прийоми, психодіагностичний інструментарій, засоби психокорекційного впливу отримали належне теоретичне та емпіричне обґрунтування, відповідають предмету, меті та завданням дослідження, що значно підвищує їх валідизаційну цінність.

Дисертаційне дослідження входить до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри психології та соціальної роботи Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (0120U100295). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №4 від 25.10.2017 р.) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 30 січня 2018 р.).

Аналіз змісту дисертаційної роботи

Загалом дисертаційна робота відзначається чіткістю і логічністю на кожному етапі її виконання – від обґрунтування наукового апарату дослідження до викладів розділів дисертації та її висновків.

Структура дисертаційного дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Чітко продумана структура дисертації дозволила охопити всі аспекти проведених досліджень, результати яких викладені в логічному зв'язку між собою і представлені на 178 сторінках друкованого тексту.

Дослідження побудовано на достатній джерельній базі, що складає 249 найменувань (з них 21 джерело іноземною мовою). Основні результати дослідження відображені у 10 публікаціях.

У першому розділі «Психологічні засади дезадаптованості ветеранів антитерористичної операції» подається аналіз накопичених до теперішнього часу наукових теоретичних поглядів та окремих емпіричних фактів з проблеми соціально-психологічної адаптації, соціально-психологічної дезадаптації та дезадаптованості особистості. Авторкою здійснено огляд робіт, які розкривають сутність дезадаптованості особистості та за результатами теоретичного аналізу спроектовано структурно-функціональну модель дезадаптованості ветеранів АТО, окреслено соціальні та психологічні чинники утворення дезадаптованості ветеранів АТО/ООС. Психологічні чинники

зазначеної дезадаптованості представлені у вигляді взаємодії емоційного, комунікативного, поведінкового та мотиваційного особистісних компонентів, що проходять через ставлення до часових перспектив.

На підставі проведеного аналізу авторка робить цілком слушні висновки про те, що дезадаптованість ветеранів АТО (ООС) визначає рівень та результат функціонування їхньої психіки, що виражається в неможливості адаптації до власних потреб і бажань й у неможливості задовольнити вимоги та очікування соціуму.

У другому розділі дисертації *«Емпіричне визначення особливостей дезадаптованості ветеранів антитерористичної операції»* обґрунтовано хід та процедуру емпіричного дослідження, визначено методологічні підходи до визначення специфіки дезадаптованості ветеранів АТО, подано характеристику вибірки.

На особливу увагу заслуговують схема констатувального дослідження у якій представлені: етапи дослідження; методи дослідження (соціальних та психологічних чинників (дезадаптованості, емоційного, комунікативного, поведінкового, мотиваційного особистісних компонентів та ставлень до часових перспектив); методи математичної обробки даних. Представлено результати емпіричного дослідження дезадаптованості ветеранів АТО.

За результатами кластерного аналізу визначено групи досліджуваних з проявами дезадаптації й адаптації та відповідні їм факторні структури. Оленою Юріівною виділено у ветеранів АТО трикомпонентну факторну структуру з вираженими дезадаптивними ознаками, а саме: «Екстернально-гедоністичний», «Неприймаючий особистісно-тривожний», «Асоціально-емоційний ситуативно-тривожний» фактори. Окрім того, визначено шестикомпонентну факторну структуру з адаптаційною спрямованістю ветеранів АТО: «Відсторонено-дистанціюючий», «Зовнішньо-ресурсного», «Внутрішньо-ресурсний», «Міжособово-діяльнісний», «Здоров'я спрямований», «Гедоністично-фаталістичний» фактори. Виявлені факторні структури дезадаптованості та адаптованості ветеранів АТО стали базисом для розробки корекційних заходів.

У третьому розділі «Комплексна соціально-психологічна корекція дезадаптованості ветеранів антитерористичної операції» описано методологічні та технологічні аспекти організації соціально-психологічної корекційної роботи з дезадаптованістю ветеранів АТО на основі виявлених факторних структур дезадаптованості та адаптованості ветеранів АТО, а також проведена оцінка ефективності програми соціально-психологічної корекції дезадаптованості ветеранів АТО.

На позитивну оцінку заслуговує розроблена дисертанткою та апробована програма соціально-психологічної корекції дезадаптованості ветеранів АТО. Підбір засобів психокорекції (соціально-психологічного супроводу, інформаційно-просвітницьких заходів, засобів індивідуальної та групової корекції) відповідає сучасним світовим тенденціям і надає оригінальності дисертаційному дослідженню. За результатами її апробації виявлено статистично значущі зміни за показниками соціально-психологічної адаптації/деадаптації, емоційного, поведінкового та мотиваційного компонентів дезадаптованості. Виявлено також статистично значущі зміни у показниках ставлення до часових перспектив.

Результати дослідження та його висновки є достовірними. Дослідження базується на аналізі достатньої кількості наукових літературних джерел, відповідній математико-статистичній обробці даних з використанням процедур кореляційного, кластерного та факторного аналізів.

Логічним завершенням дисертаційного дослідження є обґрунтовані висновки, що засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети дисертаційної роботи, а також становлять певний внесок у теорію та практику психологічної науки.

Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, обґрунтованістю.

Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Скомпонований психодіагностичний комплекс методів

дослідження соціально-психологічної дезадаптованості ветеранів АТО та розроблену програму соціально-психологічної корекції дезадаптованості ветеранів АТО можна застосовувати під час здійснення соціально-психологічного супроводу ветеранів АТО у межах соціально-психологічних програм та діяльності центрів соціально-психологічної реабілітації.

Результати дослідження впроваджено в практику соціально-психологічного супроводу учасників АТО (ООС): Управління у справах ветеранів війни Департаменту соціальної та молодіжної політики Вінницької обласної державної адміністрації; Управління соціального обслуговування Департаменту соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації; ГО «Українське об'єднання учасників бойових дій та волонтерів АТО»; ГО «ВА Асоціація ветеранів, інвалідів війни та волонтерів АТО»; ГО «Вінницьке обласне товариство психологів та психотерапевтів».

Зауваження та побажання до дисертаційного дослідження

Оцінюючи позитивно проведене наукове дослідження, разом з тим, слід висловити певні зауваження і побажання:

1. У теоретичній частині дослідження достатньо глибоко проаналізовано зарубіжні наукові джерела, разом з тим, на нашу думку, дещо менше уваги приділено працям українських науковців, що могло б посилити науково-психологічний аналіз досліджуваної проблеми.

2. У третьому завданні дисертаційного дослідження заявлено емпіричне виявлення зовнішніх та внутрішніх чинників дезадаптованості ветеранів АТО, а безпосередньо як результати дослідження у тексті представлені структурні моделі адаптованості та дезадаптованості ветеранів АТО. Наразі хотілося б авторку попросити надати роз'яснення щодо цієї неузгодженості.

3. У третьому розділі дисертаційного дослідження, поміж засобів психокорекції описано соціально-психологічний супровід, який проводився з ветеранами АТО та членами їхніх сімей. Враховуючи результати емпіричного

дослідження, а саме: взаємозв'язок дезадаптивності із перебуванням у шлюбі ветеранів АТО, робота значно виграла б, якби дружини ветеранів брали участь у формувальному експерименті, що значно поглибило б розуміння досліджуваної проблеми.

4. У третьому розділі дисертації доцільно було б дослідити: чи відбулися зміни соціальних характеристик (працевлаштованості, рівня освіти, напружених відносин з членами сім'ї) ветеранів АТО після їх участі у запропонованій програмі соціально-психологічної корекції.

5. У заявленій гіпотезі стверджується, що соціально-психологічна дезадаптованість ветеранів АТО зумовлена як зовнішніми (соціальними), так і внутрішніми (психологічними) чинниками, виявляється через захисні механізми, агресивну поведінку, депресивні стани, що погіршує умови їх особистісного розвитку, впливає на власні психічні стани, здоров'я. Наразі хотілося б авторку попросити надати роз'яснення щодо: по-перше, як визначалася зазначена зумовленість і, по-друге, як саме соціально-психологічна дезадаптованість ветеранів АТО погіршує умови (і які) їх особистісного розвитку, а також впливає на їхні психічні стани й здоров'я.

Висловлені зауваження й побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Олени Юріївни Бессараби, і, швидше є наслідком підвищеного інтересу, який викликає предмет дослідження та наукові напрацювання авторки. Дисертація представляє собою закінчене дослідження, що відкриває перспективні напрями подальшої роботи.

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Бессараби Олени Юріївни «Дезадаптованість у ветеранів АТО та її соціально-психологічна корекція» є оригінальним, завершеним, самостійним науковим дослідженням, що має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, містить результати, які є важливими як для науковців, так і для практиків.

Отже, кваліфікаційна робота О.Ю. Бессараби «Деадаптованість у ветеранів АТО та її соціально-психологічна корекція», повністю відповідає вимогам Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167 (зі змінами), наказу МОН України №40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її авторка – Олена Юріївна Бессараба, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент -

Професор кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

доктор психологічних наук, доцент

Наталія ВОЛИНЕЦЬ

« 11 » листопада 2021 року

